

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСПОРТУВАННЯ ПРИРОДНОГО
ГАЗУ**

Студента 2 курсу, 6 м групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації

«Цивільне право і процес» _____ Максимова Андрія Володимировича

Науковий керівник

к.ю.н., доцент _____ Нескороджена Лариса Леонідівна

Гарант освітньої програми

д.ю.н _____ Примак Володимир Дмитрович

Київ-2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТРАНСПОРТУВАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ	
1.1. Поняття, структура система транспортування природного газу як вид трубопровідного транспорту	7
1.2. Суб'єкт транспортування природного газу в Україні.....	11
1.3. Нормативно-правові акти, що регулюють діяльність з транспортування природного газу.....	16
1.4. Транспортування природного газу за законодавством Європейського Союзу.....	25
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НА РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ	
2.1. Цілі державного регулювання транспортування природного газу.....	29
2.2. Основні суб'єкти державного регулювання, їх повноваження та регуляторні інструменти.....	32
2.3. Об'єкти державного регулювання транспортування природного газу.....	43
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах розвитку промисловості, демографічного приросту та з метою забезпечення економічної стабільності в європейських країнах закономірним є те, що країни Європи залежать від енергоресурсів. Одним з основних видів енергії в країнах Європейського Союзу є природний газ, який становить близько чверті загального споживання енергії. Для задоволення власних потреб природного газу європейські країни здійснюють імпорт даного виду енергії у інших країн. Основу імпорту складає російський природний газ.

В умовах зростаючої залежності Європейського Союзу від природного газу та того факту, що регіон значною мірою покладається на російський природний газ, важливе значення має безпека постачання надійними магістральними трубопроводами, якою є газотранспортна система України.

Основою безпеки та надійності транспортування природного газу є ефективне регулююче середовище, яке функціонує на основі міжнародних договорів та законодавства країн, де здійснюється дана сфера діяльності.

У зв'язку з вибором України курсу на європейську інтеграцію (закріплено в Конституції України Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07.02.2019 року) та реалізацією Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Україна взяла на себе обов'язки з адаптації власного законодавства до законодавства Європейського Союзу, зокрема, у сфері транспортування природного газу, що є важливою сферою наукових досліджень.

Грунтуючись на комплексному аналізі національних та міжнародних правових стандартів і досвіду урядових, судових інстанцій та неурядових

організацій, було досліджено систему організаційно-правового регулювання ринку природного газу та зокрема транспортування, аналізуючи при цьому основні сфери правовідносин, що містять загрозу транспортування природного газу та стан правового забезпечення цієї сфери з перспективами їх розвитку.

Проблематику правового регулювання відносин на ринку природного газу вивчали такі вчені, як О. Загній [65], М. Коротя [67], Р. Крамар, М. Ковалів, С. Єсімов, Р. Скриньковський [68], І. Лукасевич-Крутник [69], В. Перебийніс [72], Р. Аль-Дандал [62], Р. Таш'ян [73], Р. С. Юхимець [74]. Вивчення праць вказаних науковців дозволяє ґрунтовно підійти до дослідження сутності поставленого наукового завдання. Однак недостатньо вивченим є питання транспортування природного газу в умовах адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї роботи є визначення теоретично-правових засад, методів і механізмів правового регулювання транспортування природного газу в сучасному правовому середовищі, а також надання рекомендацій щодо вдосконалення законодавства із транспортування природного газу, приведення нормативних актів до взаємоузгодженості між собою та у відповідність із вимогами міжнародних правових актів.

Виходячи із мети дослідження можна сформулювати такі **завдання** дослідження:

- визначення теоретичних і правових підходів до засад нормативного регулювання транспортування природного газу;
- встановлення особливостей розвитку законодавства України та системи нормативних актів, цивільно-правових відносин, які регулюють транспортування природного газу;
- аналіз правового забезпечення та визначення системи транспортування природного газу як виду трубопровідного транспорту;
- розгляд організаційно-правових механізмів забезпечення функціонування органів державної влади на ринку природного газу;

- аналіз сучасного стану та узагальнення судової практики України щодо спорів, пов'язаних з регулюванням транспортування природного газу;
- визначення стану міжнародних правових стандартів в сфері транспортування природного газу та проблеми гармонізації законодавства України в контексті інтеграційних процесів;
- встановлення напрямків співробітництва України та міжнародних організацій в сфері транспортування природного газу;
- аналіз договору як джерела цивільно-правового регулювання транспортування природного газу;
- формулювання висновків та пропозицій щодо вдосконалення транспортування природного газу та приведення його у відповідність до міжнародних стандартів і вимог.

Об'єктом дослідження є правовідносини, які виникають при організаційно-правовому забезпеченні, регулюванні діяльності у сфері транспортування природного газу.

Предметом дослідження в роботі є правове регулювання транспортування природного газу.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань дослідження в роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. В основу дослідження покладено логіко-нормативний, системний, порівняльно-правовий методи, а також методи контент-аналізу та івент-аналізу. Використовуючи методи контент-аналізу та івент-аналізу здійснено огляд наукової літератури та нормативно-правових актів сфери за темою дослідження, теоретичне узагальнення поглядів провідних вітчизняних науковців та понятійного апарату (Розділ I). За допомогою структурного методу виокремлено основні складові системи правового забезпечення транспортування природного газу (Розділ I-II). Порівняно-правовий метод використаний при розгляді міжнародно-правових норм та стандартів в сфері транспортування природного газу і їх гармонізації з національним

законодавством (Розділ I-II). Логіко-семантичний метод використано при окресленні державних регулюючих норм та судової практики в сфері регулювання транспортування природного газу (Розділ II).

Наукова новизна дослідження полягає в подальшій розробці доктринальних положень щодо правового регулювання транспортування природного газу. Зокрема, елементи наукової новизни містяться у пропозиціях щодо внесення змін в Кодекс газотранспортної системи та Типового договору транспортування природного газу, впровадження електронного документообігу та імплементації деяких положень Рішень Комісії Європейського Союзу.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Адаптація законодавства України про транспортування природного газу до законодавства Європейського Союзу» що опублікована у збірнику наукових статей «Цивільне та комерційне право: виклики сьогодення». Частина 1. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020.

Практичне значення одержаних результатів визначається актуальністю розглянутих у роботі проблем, що виникають у правовому регулюванні транспортування природного газу та пропозицій щодо їх вирішення та модернізації, а також збагаченням теоретико-методологічної бази дослідження.

Рекомендації та пропозиції, що сформульовані, можуть застосовуватись у подальшій науково-дослідній діяльності – для більш конкретного вивчення окремих аспектів та проблем нормативного регулювання транспортування природного газу.

Структура роботи. Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе сім підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 61 сторінки, із яких основна частина роботи займає 50 сторінок. Список використаних джерел складається з 78 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ТРАНСПОРТУВАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ

1.1. Поняття, структура система транспортування природного газу як вид трубопровідного транспорту

На сьогоднішній день не існує жодної ділянки суспільного життя, яка б так чи інакше не була пов'язана з процесом транспортування. До цього процесу прямо чи опосередковано залучаються відповідні засоби, методи, форми, принципи та правила поведінки, які породжують транспортні суспільні відносини. Для того щоб набути визначеного змісту, ці відносини потрібно врегулювати. Одним з основних напрямів врегулювання транспортно-суспільних відносин є вплив на них норм права.

Значення і роль транспорту закріплено ст. 1 Закону України «Про транспорт», в якій визначається, що транспорт є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва і покликаний задовольняти потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях [31]. Отже, законодавець визначає транспорт як важливу галузь суспільного виробництва, що перебуває у тісній взаємодії, зокрема, з промисловістю, енергетикою та побутовим обслуговуванням населення. У кожній з перерахованих галузей є окремі специфічні матеріальні умови виробництва, технологічні процеси, структура підприємств, особовий склад працівників та інше.

Особливе місце серед транспортних правовідносин займають відносини на трубопровідному транспорті.

Головна особливість відносин на трубопровідному транспорті – це відсутність класичного елементу – рухомого складу, що переміщується, і виходячи з технічної особливості трубопроводу – збіг відправника з перевізником та постачальником.

У народному господарстві трубопровідний транспорт виконує функцію транспортування спеціальних вантажів особливих властивостей (газ, рідина тощо) і забезпечує найефективніше переміщення виходячи з природи вантажу. Вантаж, який переміщується трубопроводами, може також транспортуватися багатьма іншими видами транспорту, але трубопровід у даній ситуації найбільш економічно вигідний та надійний спосіб транспортування. Сфера його застосування обмежується тільки природою об'єктів транспортування та високою капіталоємністю освоєння нових напрямків постачання продукції. Трубопровідний транспорт переживає час розвитку й інтернаціоналізації, виходячи з інтеграційних тенденцій у міжнародному співтоваристві та особливої потреби України в диверсифікації енергопостачання.

Роль трубопровідного транспорту в нафтогазовій галузі України є надзвичайно високою і її складно переоцінити. Як відомо, на сьогоднішній день в Україні функціонує понад 40 тис. кілометрів магістральних трубопроводів і трубопроводів-відгалужень, призначених для транспортування нафти та газу й інших продуктів [62, с. 1].

Трубопровідний транспорт – це сукупність правовідносин, що виникають з приводу транспортування трубопроводами вуглеводнів, хімічних продуктів, води та інших продуктів і речовин з місць їх знаходження, видобутку (промислів), виготовлення чи зберігання, до місць їх переробки чи споживання, перевантаження та подальшого транспортування.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про трубопровідний транспорт» система трубопровідного транспорту України складається з таких елементів: магістральний трубопровідний транспорт та промисловий трубопровідний транспорт [32].

Магістральний трубопровідний транспорт, який буде головним об'єктом нашої уваги, – це технологічний комплекс, що функціонує як єдина система і до якого входить окремий трубопровід з усіма об'єктами і спорудами, зв'язаними з ним єдиним технологічним процесом, або кілька трубопроводів, якими

здійснюються транзитні, міждержавні, міжрегіональні поставки продуктів транспортування споживачам, або інші трубопроводи, спроектовані та збудовані згідно з державними будівельними вимогами щодо магістральних трубопроводів [32].

Одним з таких магістральних трубопроводів є газотранспортна система України, яка є технологічним комплексом, до якого входить окремий магістральний газопровід з усіма об'єктами і спорудами, пов'язаними з ним єдиним технологічним процесом, або кілька таких газопроводів, якими здійснюється транспортування природного газу від точки (точок) входу до точки (точок) виходу [29].

Крім цього, Закон України «Про ринок природного газу» дає чітке визначення транспортування природного газу - це господарська діяльність, що підлягає ліцензуванню і пов'язана з переміщенням природного газу газотранспортною системою з метою його доставки до іншої газотранспортної системи, газорозподільної системи, газосховища, установки LNG або доставки безпосередньо споживачам, але що не включає переміщення внутрішньопромисловими трубопроводами (приєднаними мережами) та постачання природного газу [29].

Враховуючи наведене вище, транспортування природного газу це господарська діяльність, яку має проводити відповідний суб'єкт господарювання – оператор газотранспортної системи, який на підставі ліцензії здійснює діяльність із транспортування природного газу газотранспортною системою на користь третіх осіб (замовників) [29].

Щодо промислового трубопровідного транспорту, то він є частиною, елементом, складовою магістрального трубопровідного транспорту і являє собою трубопроводи в межах окремих виробництв, а також нафтобазові, внутрішньопромислові нафто-, газо- і продуктопроводи, міські газопровідні, водопровідні, теплопровідні, каналізаційні мережі, розподільчі трубопроводи

водопостачання, меліоративні системи тощо, які обслуговують окремі регіони, райони.

Також законодавець виділяє як підвид промислового трубопровідного транспорту розподільний трубопровід (високого, середнього та низького тиску), який забезпечує транспортування газу від газорозподільних станцій, джерел газопостачання до промислових підприємств, котелень та інших споживачів.

Розподільним трубопроводом на ринку природного газу називають газорозподільну систему, яка є технологічним комплексом, що складається з організаційно і технологічно пов'язаних між собою об'єктів, призначених для розподілу природного газу від газорозподільних станцій безпосередньо споживачам [29].

Необхідно зазначити, що транспортування природного газу магістральними трубопроводами є природною монополією, де стан товарного ринку, при якому задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю товару в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на ці товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги) [27].

В свою чергу, Закон України «Про природні монополії» дає визначення суб'єкта природної монополії, який є суб'єктом господарювання (юридична особа) будь-якої форми власності, який виробляє (реалізує) товари на ринку, що перебуває у стані природної монополії [27].

В. Брич та Т. Артемчук також зазначають, що в енергетичній галузі лише діяльність з транспортування енергії відноситься до сфери діяльності суб'єктів природних монополій. Оскільки підприємства енергетичної галузі займають

монопольне становище лише з передачі енергоносіїв, то відповідно до Закону України «Про природні монополії», господарська діяльність підприємств з транспортування є такою, що належить до суміжного товарного ринку, який не перебуває в стані природної монополії, але безпосередньо пов'язана з ним [63, с. 157].

На думку Р. Крамара, М. Коваліва, С. Єсімова та Р. Скриньковського правове регулювання відносин з транспортування природного газу магістральними трубопроводами є частиною предмета транспортного права, відповідно правова природа відносин з транспортування природного газу магістральними трубопроводами детермінована змістом даних відносин, які не обмежуються приватноправовими відносинами між виконавцями та споживачами послуг з транспортування природного газу магістральними трубопроводами, але й охоплюють публічно-правові відносини, які виникають у виконавців і споживачів послуг з транспортування природного газу магістральними трубопроводами з органами державної влади [68, с. 4002].

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що відносини у сфері транспортування природного газу магістральними трубопроводами за своїм змістом та правовою природою є частиною предмета транспортного права де магістральний трубопровідний транспорт є складовою частиною газотранспортної системи України яка має свої відгалуження у вигляді розподільних трубопроводів.

1.2. Суб'єкт транспортування природного газу в Україні

Українська газотранспортна система є однією з найпотужніших та найбільших у світі та є головним маршрутом транзиту російського газу до країн Європейського Союзу. З огляду на зазначене Україна є важливим партнером Європейського Союзу, тому надійна робота української газотранспортної системи має для Європейського Союзу стратегічне значення, а інтеграція

енергетичного ринку України до європейського є особливим спільним пріоритетом.

У 2011 р. Україна приєдналась до Енергетичного співтовариства та взяла на себе низку зобов'язань щодо імплементації положень Третього енергетичного пакету ЄС [28]. Третій енергетичний пакет - це пакет законів щодо внутрішнього ринку газу та електроенергії у Європейському Союзі, ключовим аспектом якого є пакет директив і регламентів, спрямованих на обмеження монополії постачальників газу і електрики. Метою Третього енергетичного пакету, зокрема, на ринку природного газу є лібералізація ринку, ліквідація вертикально інтегрованих організацій, розмежування суб'єктів господарювання з видобутку, розподілу, постачання, діяльності оптових продавців, а також посилення прав споживачів.

У відповідності до статті 273 «Транспортування» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі - Угода про асоціацію) Україна має адаптувати своє законодавство, зокрема у сфері транспортування природного газу, як зазначено в Додатку XXVII до Угоди про асоціацію та Договору про заснування Енергетичного Співтовариства 2005 року [2, 4].

Вкрай важливим процесом становлення повномасштабного ринку природного газу є створення незалежного оператора газотранспортної системи, що є однією з основних вимог Директиви 2009/73/ЄС [8].

Варто погодитися з В. Перебийніс, який зазначив що імплементація Директиви Європейського Парламенту та Ради 2009/73/ЄС про спільні правила внутрішнього ринку природного газу має на меті ефективно розмежування виробництва і постачання природного газу шляхом позбавлення стимулу для вертикально інтегрованих підприємств дискримінувати своїх конкурентів у тому, що стосується доступу до мережі та інвестування [72, с. 3]. Інструментом врегулювання невід'ємного конфлікту інтересів та гарантування безпеки

постачання визначено розмежування власності, щоб одна й та сама особа чи особи не могли здійснювати контроль над підприємством з виробництва чи постачання і в той же час контролювати чи мати якісь права по відношенню до оператора газотранспортної системи. При цьому, передбачена можливість встановити розмежування власності або шляхом прямого відчуження або розділення акцій інтегрованого підприємства на акції підприємства мережі та акції підприємства з постачання та виробництва, що залишилося, за умови виконання вимог щодо розмежування власності. В результаті розмежування видів діяльності газовий ринок в Україні має стати більш конкурентним.

До 1 січня 2020 року діяльність з транспортування природного газу магістральними газопроводами як всередині України, так і транзит з Росії до країн Європи здійснювало акціонерне товариство «Укртрансгаз», 100% акцій якого належать акціонерному товариству «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» (далі - «НАК «Нафтогаз України»), яка є вертикально інтегрованою організацією.

В свою чергу Європейське законодавство вимагає відокремлення операцій з транспортування газу від діяльності вертикально інтегрованих груп, які задіяні на всіх ланках формування вартості (тобто виробництво, зберігання і транспортування, а також постачання).

Така вимога була здійснена шляхом імплементації однієї з трьох моделей відповідно до Директиви 2009/73/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу [8], стосовно спільних правил для внутрішнього ринку природного газу створення незалежного оператора системи (ISO) (Independent System Operator).

Вертикально інтегрована група продовжує володіти газотранспортною мережею через окрему дочірню компанію. Однак газотранспортна діяльність здійснюється незалежним системним оператором.

На виконання Директиви 2009/73/ЄС Урядом було розроблено план реструктуризації «НАК «Нафтогаз України» з метою відокремлення діяльності

з транспортування природного газу (постанова Кабінету Міністрів України від 01 липня 2016 року № 496) [35]. У рамках реалізації плану відокремлення Кабінет Міністрів України постановою від 09 листопада 2016 року № 800 прийняв рішення про створення АТ «Магістральні газопроводи України» [36].

На виконання ст. 27 Закону України «Про ринок природного газу» Постановою Кабінету Міністрів України № 840 обрано модель відокремлення ISO та передбачено, зокрема, щодо забезпечення можливості виконання ТОВ «Оператор газотранспортної системи України» (далі - ТОВ «Оператор ГТС України») функцій оператора газотранспортної системи [34].

24.12.2019 на відкритому засіданні Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг схвалено рішення про сертифікацію ТОВ «Оператор ГТС України». Секретаріатом Енергетичного співтовариства оприлюднено позитивний висновок щодо сертифікації ТОВ «Оператор ГТС України» як оператора газотранспортної системи [52].

Як зазначено у положеннях статті 21 Закону України «Про ринок природного газу» [29] оператором газотранспортної системи, що перебуває в державній власності і не підлягає приватизації, може бути виключно суб'єкт господарювання, 100 відсотків корпоративних прав у статутному капіталі якого належать державі чи суб'єкту господарювання, 100 відсотків корпоративних прав у статутному капіталі якого належать державі.

01 січня 2020 ТОВ «Оператор ГТС України» повністю відокремлено від «НАК «Нафтогаз України» та передано 100% частки у статутному капіталі до державної компанії АТ «Магістральні газопроводи України». Таким чином, у відповідності до вимог Закону України «Про ринок природного газу» ТОВ «Оператор ГТС України» стає оператором газотранспортної системи України (далі - Оператор ГТС) та повністю завершує процес анбандлінгу (відокремлення діяльності з транспортування газу від постачання та видобутку).

У більшій мірі діяльність Оператора ГТС регулюється двома основоположними нормативно-правовими актами, а саме вищевказаним Законом України «Про ринок природного газу» [29] та Кодексом газотранспортної системи [49].

Аналізуючи вищевказані нормативні акти, можна зробити висновок, що основним предметом діяльності ТОВ «Оператор ГТС України» є: транспортування природного газу, надання інших послуг суб'єктам ринку природного газу в межах та на умовах визначених законодавством; надання доступу до газотранспортної системи, управління газотранспортною системою, у тому числі розподіл потужності, управління перевантаженнями, процедури пов'язані із номінаціями/реномінаціями, балансуванням та взаємодія із суміжними операторами; диспетчеризація, балансування, облік природного газу, взаємодія та обмін інформацією щодо транскордонних газопроводів та міждержавних з'єднань, управління та впровадження планів реагування на надзвичайні ситуації; експлуатація, підтримання у належному стані, реконструкція і сервісне обслуговування магістральних газопроводів, включно із транскордонними газопроводами, а також об'єктів на них; розвиток газотранспортної системи, включно із забезпеченням достатньої потужності у точках транскордонних з'єднань для інтеграції української та газотранспортної інфраструктури ЄС, враховуючі усі економічно обґрунтовані та технічно доцільні вимоги щодо потужності та з урахуванням безпеки постачання та інше.

Варто зазначити, що 30.12.2019 року між «НАК «Нафтогаз України», Оператором ГТС України та ПАТ «Газпром» підписано угоду про продовження транзиту природного газу територією України до 2024 року, що дозволить отримати гарантований дохід від транзиту на найближчі п'ять років, можливість розвитку газотранспортної системи України та ринку природного газу в цілому.

Позитивність підписання вищевказаної угоди відзначив Голова правління «НАК «Нафтогаз України», зокрема зазначивши, що українська газотранспортна система буде завантажена і зможе наступні п'ять років працювати беззбитково, а транзит природного газу не буде перерваний, і його буде здійснювати незалежний сертифікований оператор. Крім того, скасовуються численні ризики, у тому числі, для фінансової системи країни, які могли реалізуватись у разі припинення транзиту [66].

Варто зазначити, що 03.04.2020 року ТОВ «Оператор ГТС України» став членом-спостерігачем Європейської мережі операторів газотранспортних систем ENTSOG [70].

Необхідно зазначити, що новий Оператор ГТС займає одну з ключових позицій у діяльності усього енергетичного сектору та є гарантом енергетичної безпеки України. Він забезпечує надійність транспортування природного газу від виробника/імпортера газу до його споживача тобто є центральною об'єднуючою ланкою для всього газового ринку.

Надійна робота газотранспортної системи, як технологічного комплексу є гарантом того що виробники або імпортери газу матимуть доступ до всіх споживачів, а споживачі газу в свою чергу матимуть доступ до широкого спектру джерел надходження газу та його постачальників, що формує вільний та гнучкий ринок природного газу з найкращими умовами для стабільної роботи та конкурентоспроможної ціни на газ для споживача.

1.3. Нормативно-правові акти, що регулюють діяльність з транспортування природного газу

Традиційно особливості правового регулювання певної сфери суспільних відносин визначаються у відповідних нормативно-правових актах. Тобто основним джерелом правового регулювання є законодавство. Але у зв'язку з новими умовами господарювання, виходячи з останніх наукових досліджень

щодо джерел правового регулювання взагалі та у сфері господарської діяльності, поряд з нормативно-правовими актами важливе значення набули судова практика, договори, міжнародно-правові акти, правила, торгові та інші звичаї у господарській діяльності. Не є виключенням і відносини у сфері транспортування природного газу. Відносини у сфері транспортування природного газу урегульовано нормативно-правовими актами різної галузевої приналежності та юридичної сили, тому для визначення особливостей правового регулювання у цій сфері доцільно розглянути нормативно-правові акти за їх юридичною силою.

Найвищим нормативно-правовим актом, який визначає загальну спрямованість розвитку законодавства України, є Конституція України [1]. Щодо правового регулювання відносин у галузі транспортування природного газу Конституція України перш за все встановлює загальноправові принципи законності, моральності та гуманізму регулювання суспільних відносин у цій сфері. Важливе значення має ст. 13 Конституції України [1], відповідно до якої власність не може бути використана у шкоду людині та суспільству, держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності та господарювання, соціальну спрямованість економіки. Слід зазначити, що Конституції України визначає повноваження держави у галузі прийняття нормативно-правових актів. Тобто норми Конституції України встановлюють засади та принципи регулювання відносин у галузі транспортування природного газу.

Наступний рівень складають кодифіковані нормативно-правові акти: Цивільний кодекс України [17], Земельний кодекс України [15], Кодекс України про надра [16].

У Цивільному кодексі України, зокрема у ст. 714 визначено правовий режим договорів постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу [17]

Земельні відносини, пов'язані зі створенням, функціонуванням та ліквідацією систем трубопровідного транспорту, урегульовано Земельним

кодексом України. Відповідно до статті 73 Земельного кодексу України [15] до земель трубопровідного транспорту належать земельні ділянки, надані під наземні і надземні трубопроводи та їх споруди, а також під наземні споруди підземних трубопроводів. Уздовж наземних, надземних і підземних трубопроводів встановлюються охоронні зони.

Поміж нормативно-правових актів вищої юридичної сили та тими, які регулюють найбільш важливі суспільні відносини головне місце займають закони. Найважливішими законами у сфері транспортування природного газу є Закон України «Про ринок природного газу» [29], Закон України «Про нафту і газ» [24], Закон України «Про природні монополії» [27], Закон України «Про трубопровідний транспорт» [32], Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [22].

На виконання зобов'язань України за Договором про заснування Енергетичного Співтовариства та Угода про асоціацію [3, 2] у 2015 році було прийнято Закон України «Про ринок природного газу» [29].

Таким чином, з 01 жовтня 2015 року правові засади функціонування ринку природного газу України, заснованого на принципах вільної конкуренції, належного захисту прав споживачів та безпеки постачання природного газу, а також здатного до інтеграції з ринками природного газу держав – сторін Енергетичного Співтовариства, у тому числі шляхом створення регіональних ринків природного газу, визначаються Законом України «Про ринок природного газу» [29].

Законом України «Про ринок природного газу» [29] є ключовим документом, що встановлює на українському ринку природного газу європейські норми, визначені в Третньому енергетичному пакеті зокрема, в Директиві 2009/73/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу стосовно спільних правил для внутрішнього ринку природного газу [8] та Регламенті 715/2009 Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу про умови доступу до мереж передачі природного газу [9].

На думку О. Г. Загній, виконання Україною газових Регламентів та Директив Європейського Союзу, має призвести до гармонізації регуляторного середовища з європейськими нормами та інтеграції газової інфраструктури України й сусідніх держав – членів Європейського Союзу. Таким чином, український газовий ринок має стати складовою єдиного європейського газового ринку[65, с. 18].

Також важливу роль в нормативно-правовому регулюванні транспортування природного газу відіграє Закон України «Про трубопровідний транспорт» [32]. Метою законодавства про трубопровідний транспорт є регулювання відносин на всіх етапах створення та функціонування (проектування, будівництво, експлуатація, капітальний ремонт, реконструкція тощо) трубопровідного транспорту, встановлення гарантій безпеки життя та здоров'я населення, забезпечення охорони навколишнього природного середовища і національного багатства України від можливого негативного впливу під час експлуатації об'єктів цього виду транспорту.

Крім цього, складовими законодавства про транспортування природного газу є нормативно-правові акти щодо захисту економічної конкуренції. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про природні монополії» [27] транспортування нафти і нафтопродуктів, природного і нафтового газу та його розподіл, інших речовин трубопроводами є сферою діяльності природних монополій. Тому особливості правового регулювання транспортування природного газу також визначаються: Законами України «Про природні монополії» [27], «Про захист економічної конкуренції» [20], «Про захист від недобросовісної конкуренції» [19].

Відповідно до положень статті 9 Закону України «Про ринок природного газу» [29] господарська діяльність на ринку природного газу, пов'язана, зокрема з його транспортуванням провадиться за умови отримання відповідної ліцензії, тому до законодавства про транспортування природного газу слід

віднести Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [22].

Також, Закон України «Про нафту і газ» [24] є частиною законодавства про транспортування природного газу. Норми Закону регулюють відносини, зокрема пов'язані з транспортуванням природного газу в частині транспортування, зберігання, видобутку та реалізацією природного газу відповідними суб'єктами. Крім цього, Закон України «Про нафту і газ» [24] містить положення щодо дотримання вимог антимонопольного законодавства. Відповідно до статті 8 Закону України «Про нафту і газ» [24] суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють, зокрема транспортування і розподіл природного газу і визнані в установленому законодавством порядку монополістами на ринках газу, не можуть припинити свою діяльність або зменшувати її обсяг з метою створення дефіциту газу, якщо необхідність такого обмеження не встановлена чинним законодавством.

Важливою частиною джерел у сфері транспортування природного газу є міжнародно-правові акти. Такі акти у більшій частині регулюють ускладнену іноземним елементом доставку газу магістральними трубопроводами. Відповідно до статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [23] чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства.

Як зазначав Таш'ян Р. І. специфікою транспортних цивільно-правових відносин є використання елементів механізмів правового регулювання, які характерні не всім цивільно-правовим інститутам (наприклад, типових договорів, велика роль міжнародних договорів, значна питома вага підзаконних нормативно-правових актів) [73, с. 102].

Слід зазначити, що важливу роль в нормативно-правовому регулюванні транспортування природного газу відіграють, також правові акти вторинного

законодавства. На виконання положень Закону України «Про ринок природного газу» [29] Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі - НКРЕКП, Регулятор) було розроблено, а в подальшому прийнято низку важливих документів які забезпечують ефективне регулювання ринку природного газу, зокрема, прийнято постанову НКРЕКП від 30.09.2015 № 2493 «Про затвердження Кодексу газотранспортної системи» (далі – Кодекс ГТС) [49], постанову НКРЕКП від 30.09.2015 № 2497 «Про затвердження Типового договору транспортування природного газу» (далі – Типовий договір) [51]. Кодекс ГТС поширюється на всіх суб'єктів ринку природного газу України, є регламентом функціонування газотранспортної системи України та визначає правові, технічні, організаційні та економічні засади функціонування газотранспортної системи України. В свою чергу Типовий договір передбачає чіткі підстави, умови, права та обов'язки для транспортування природного газу суб'єктами ринку природного газу України.

Крім того, Лукасевич-Куртнік І. С. виокремила моделі укладання договорів про надання транспортних послуг, зокрема одностадійне укладання договору, яке полягає у приєднанні споживача транспортної послуги до запропонованих умов договору в цілому без можливості запропонувати свої умови [69, с. 19]. Вказана модель за своїм описом наближена до Типового договору.

26 березня 2014 року був прийнятий Регламент Комісії Європейського Союзу № 312/2014 [10], що встановлює Мережевий кодекс балансування газу в газотранспортних системах. Так, одним із важливих механізмів реалізації правил роботи газового ринку відповідно до положень Регламенту Європейського Союзу № 312/2014 є запровадження добового балансування на ринку природного газу [11].

У зв'язку з необхідністю гармонізації правил балансування та усунення перешкод для транскордонної торгівлі природним газом, Регулятором було

розроблено та прийнято постанову НКРЕКП від 27.12.2017 № 1437 «Про затвердження Змін до деяких постанов НКРЕКП щодо впровадження добового балансування на ринку природного газу та процедури розробки, подання і затвердження Плану розвитку газотранспортної системи на наступні 10 років», якою запроваджується добове балансування на ринку природного газу [44].

З 01.03.2019 в Україні запрацювала одна з ключових реформ в енергетиці - ринок газу перейшов з місячного на добове балансування.

Як зазначав М. Коротя, прийнята постанова НКРЕКП від 27 грудня 2017 року № 1437 відобразилося у новому договорі транспортування природного газу по номінації, реномінації проведення алокації, врегулюванню замовниками послуг небалансів та створенню передумов для фінансового забезпечення оператора газотранспортної системи України [67, с. 94]. Важливим нововведенням стало те, що було сформовано порядок визначення десятирічних планів розвитку газотранспортної системи України. Ряд трансформаційних зрушень було здійснено в процесі регулювання взаємовідносин між суб'єктами газотранспортної системи, інформаційної платформи оператора газотранспортної системи, що дозволило в свою чергу змінити ринкові алгоритми формування газового ціноутворення та сформувати більш гнучкі та ефективні взаємовідносини на ринку природного газу.

Також, важливим результатом імплементації європейських правил є те, що з 1 січня 2016 року Україна відійшла від тарифів на транспортування природного газу за домовленістю комерційних компаній до регульованих тарифів на транспортування природного газу за принципом вхід-вихід, які встановлюються Регулятором.

Так, у вересні 2015 року Регулятором розроблено та затверджено Методику визначення та розрахунку тарифів на послуги транспортування природного газу для точок входу і точок виходу на основі багаторічного стимулюючого регулювання» і впроваджено з січня 2016 року і в Україні [50].

Використовуючи цю методологію, оператор розраховує, а Регулятор затверджує тарифи на бронювання потужностей точок входу/виходу в такий спосіб, щоб вони приносили адекватний дохід на задіяний капітал, покривали обґрунтовані операційні витрати оператора газотранспортної системи та амортизаційні відрахування. Ця методологія сприяє своєчасній модернізації та розвитку мереж.

З метою імплементації європейського законодавства, зокрема Регламенту Європейської Комісії (ЄС) № 2017/460 від 16 березня 2017 року [13], НКРЕКП затверджено Зміни до Методики, якими запроваджено механізм розрахунків тарифів на послуги транспортування природного газу для точок входу і точок виходу в/з газотранспортну(ої) систему(и) виходячи методології відстані зваженої на потужність. Цей підхід до розрахунків тарифів на послуги транспортування природного газу дозволяє об'єднувати точки в однорідні групи точок або кластери точок. Такі зміни дозволяють застосувати однаковий підхід для визначення тарифів на послуги транспортування природного газу.

Разом з тим, для стабільного та ефективного функціонування ринку природного газу в умовах добового балансування, а також імплементації положень Регламенту комісії (ЄС) № 312/2014 Регулятором запроваджено механізми алокаційної угоди та створення балансуючої групи [11].

Також, Регулятором запроваджено процедуру доступу до потужностей з обмеженнями (Short haul services), що забезпечує можливість трейдерам транспортувати газ транзитом через територію України між країнами ЄС за зниженими тарифними ставками та надає доступ до газосховищ для зберігання природного газу в режимі «митний склад» (можливість зберігання природного газу в підземних газосховищах України протягом 1095 днів без сплати податків та митних зборів) [54].

Одночасно, Оператором ГТС було представлено аукціонні платформи для розподілу потужності у точках входу/виходу на міждержавних з'єднаннях, GSA платформа для розподілу потужності на кордоні Польщею та платформа RBP

на кордонах з Угорщиною, Словаччиною, Румунією, Молдовою, Росією та Білоруссю, які були погоджені Регулятором та перший аукціон з розподілу потужностей на міждержавних з'єднаннях відбувся 06.07.2020 [54].

Крім того, впроваджено зміни у правилах врегулювання договірних перевантажень згідно вимог Рішення Комісії (ЄС) № 2012/490 від 24 серпня 2012 року [5], а також передбачено зобов'язання оператора ГТС укладати угоди про взаємодію (interconnection agreements) з операторами ГТС суміжних країн згідно вимог Регламенту Комісії (ЄС) № 2015/703 від 30 квітня 2015 року [6].

З метою реформування ринку природного газу та приведення його до європейських стандартів та вимог Третього Енергопакету ЄС постановою НКРЕКП від 29.11.2019 було транспоновано Регламенти ЄС (Регламенти Комісії (ЄС) № 2015/703 [6]; № 2017/459 [12]; № 2017/460 [13]; № 312/2014 [11]; Рішення Комісії від 24 серпня 2012 року щодо внесення змін до Додатку I Регламенту (ЄК) № 715/2009 Європейського Парламенту та Ради) [5] в українське законодавство шляхом перекладу положень Регламентів ЄС та перенесення їх до національного законодавства без внесення змін до структури та тексту [54].

Беручи до уваги викладене, варто підсумувати, що у 2014 році ринок природного газу був монополізований, по суті – ринок одного продавця. Крім того, спостерігалась загрозлива залежність від одного зовнішнього постачальника, зокрема дискримінаційні умови контракту з ПАТ «Газпром».

Після прийняття у 2015 році Закону України «Про ринок природного газу» та відповідно низки актів вторинного законодавства Регулятора згідно вимог Третього Енергопакету ЄС у формі, адаптованій для Енергетичного Співтовариства, на основі якого нині функціонує лібералізований ринок природного газу, було сформовано основні риси нової моделі українського газового ринку.

Отже, адаптація законодавства України, що регулює ринок природного газу та зокрема його транспортування, до законодавства Європейського Союзу

враховуючи положення Угоди про асоціацію, є важливим процесом, який позитивно впливає на сферу транспортування природного газу.

1.4. Транспортування природного газу за законодавством Європейського Союзу

Європейські країни досить довгий час розглядають природний газ як один з найважливіших джерел енергії, про що свідчить споживання природного газу країнами Європи у 2019 році, що стало найбільшим обсягом споживання природного газу за останні роки [75]. Саме тому для ЄС важливе місце займає правове регулювання газового ринку та зокрема його транспортування.

Енергетична політика ЄС спрямована на створення добре функціонуючих енергетичних ринків, що забезпечують надійне постачання енергії за конкурентними цінами. Щоб домогтися цього, законодавство ЄС прагнуло відкрити європейські газові ринки для конкуренції і створити єдиний європейський газовий ринок. Ключем до реалізації цієї мети є руйнування національних монополій, усунення бар'єрів для транскордонних поставок газу, забезпечення доступу третіх сторін до транспортної інфраструктури і створення єдиних умов на всій території ЄС.

Газовий сектор в основному регулюється галузевим законодавством ЄС (положеннями, директивами і керівними вказівками) і дотриманням загальноприйнятих правил конкуренції ЄС. Однак інші області законодавства ЄС також можуть впливати на сектор природного газу (наприклад, правила про державну допомогу, державні закупівлі, вільне переміщення товарів, послуг і капіталу, а також екологічне законодавство ЄС).

Ключовими елементами галузевого законодавства ЄС щодо ринку природного газу є:

- Директива 98/30/ЄС від 22 червня 1998 року про єдині правила для внутрішнього ринку природного газу (Перший енергетичний пакет) [7].

Директива запроваджувала вільний доступ суб'єктам господарювання до послуг зберігання, транспортування, розподілу природного газу та забезпечувала лібералізацію ринку природного газу.

- Директива 2003/55/ЄС від 26 червня 2003 року стосовно спільних правил для внутрішнього ринку природного газу (Другий енергетичний пакет) [10]. Передбачала розділення вертикально інтегрованих енергетичних груп від діяльності з транспортування, розподілу та зберігання природного газу. Важливим прогресом стало створення незелених енергетичних регулюючих органів в секторі енергетики.

- Директива 2009/73/ЄС від 13 липня 2009 року про загальні правила для внутрішнього ринку газу та Регламент 715/2009/ЄС та Ради Європейського Союзу про умови доступу до мереж передачі природного газу (Третій енергетичний пакет) [8]. Прийняття Третього енергетичного пакету стало запорукою успіху для Європейського газового ринку [76].

Третій енергетичний пакет є основою європейського газового ринку, зокрема транспортування природного газу, який передбачає: розділення суб'єктів постачання природного газу від суб'єктів експлуатації газорозподільних мереж; заходи щодо посилення повноважень та гарантії незалежності національних органів регулювання газу; створення Агентства з питань співпраці енергетичних ресурсів (ACER); створення Європейську мережу для операторів систем передачі для газу (ENTSOG); нові інструменти для гармонізації ринкових і мережевих правил експлуатації на загальноєвропейському рівні, включаючи правила, що стосуються встановлення тарифів (або методологій їх розрахунку) [77].

До інших ключових елементів галузевого законодавства ЄС щодо регулювання транспортування природного газу відносяться: Регламент 312/2014/ЄС від 26 березня 2014 року, що встановлює Мережевий кодекс балансування газу в газотранспортних системах [11]; Регламент 2017/459/ЄС від 16 березня 2017 р яким запроваджується мережевий кодекс щодо механізмів

розподілу потужності в газотранспортних системах [12]; Регламент 703/2015/ЄС від 30 квітня 2015 року, яким впроваджується мережевий кодекс щодо правил взаємодії та обміну даними [6]; Регламент 2017/460/ЄС від 16 березня 2017 року, яким затверджується мережевий кодекс гармонізованих структур тарифів на послуги транспортування газу [13].

Право власності та організаційна структура транспортування природного газу в значній мірі визначається на національному рівні країн-учасниць ЄС відповідно до мінімальних вимог Третього енергетичного пакету [78].

Третій енергетичний пакет вимагає структурного поділу газотранспортних систем (за винятком трубопроводних мереж, розташованих вище за течією або трубопроводів високого тиску, що використовуються в основному для місцевого розподілу) від виробничої або збутової діяльності. Для Операторів ГТС, які були частиною вертикально інтегрованої корпоративної групи (група, що має частки як в розподілі, так і у виробництві та постачанні), станом на 3 вересня 2009 року держави-члени можуть вибрати одну з трьох моделей поділу (всі оператори ГТС, створені після цієї дати, повинні відповідати моделі OU):

- відповідно до моделі OU, право власності на систему передачі повинно бути повністю відокремлена від будь-яких операцій з виробництва і постачання. Правила також включають обмеження для компаній, які прямо чи опосередковано контролюють або мають будь-які інші права (наприклад, володіння контрольним пакетом акцій, право призначати членів ради або право голосу), а також виробничої або збутової компанії, за призначенням членів ради директорів до Оператора ГТС. Крім того, член ради директорів не може бути одночасно членом ради директорів Оператора ГТС і виробничої або збутової компанії;
- відповідно до моделі ISO, виробнича або збутова компанія може залишатися власником системи передачі за умови, що вона призначає незалежну компанію-оператора системи для експлуатації системи передачі;

- відповідно до моделі ІТО виробнича або збутова компанія може залишатися власником газотранспортної системи та навіть може володіти або іншим чином контролювати компанію-оператора системи за умови, що вона дотримується правила для забезпечення автономності ІТО - по суті, за допомогою юридичного, бухгалтерського та функціонального розподілу [78].

У виняткових випадках держави-члени можуть відхилитися від цих вимог з розділення, якщо - станом на 3 вересня 2009 року - Оператор ГТС належав вертикально інтегрованій компанії, а структура Оператор ГТС і нормативно-правова база гарантують більш ефективну незалежність, ніж в моделі ІТО [78].

Третій енергетичний пакет зобов'язує підприємства пройти сертифікацію компетентними регулюючими органами держав-членів, перш ніж вони будуть затверджені і призначені в якості Оператор ГТС. У винятковому випадку відхилення від однієї з трьох моделей поділу національний регулюючий орган повинен виконати рішення Європейської Комісії [78].

Архітектура ринку газу ЄС представляє сукупність ринкових зон (окремо для оптового і роздрібного ринків), організованих за принципом «басейнів», з поділом ринку товарного газу (commodity) і ринку газотранспортних потужностей (capacity), з транспортними тарифами за принципом «вхід / вихід», де відповідальність за транспортування всередині зони несе оператор газотранспортної системи певної зони, з віртуальним торговим майданчиком (хабом) всередині кожної зони. У 2010-2016 роках була розроблена і прийнята система мережних кодексів та інших документів, що сформувала процедури застосування положень Третього енергетичного пакету. Таким чином, завершено підготовку створеної на основі моделі Третього енергетичного пакету системи регулювання ринку газу ЄС [71, с. 57].

Необхідно зазначити, що усі вищевказані нормативні акти ЄС на ринку природного газу спрямовані на об'єднання ринків природного газу країн-учасниць ЄС та їх партнерів для створення єдиного європейського ринку природного газу.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ НА РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ

2.1. Цілі державного регулювання транспортування природного газу

У розвинутих країнах світу відбуваються зміни у підходах до провадження енергетичної політики держав, що супроводжується переходом від застарілої моделі функціонування енергетичного сектору, в якому переважали потужніші виробники, викопне паливо, застарілі та неефективні мережі, відсутність конкуренції на ринку природного газу - до нової моделі, в котрій існує конкурентне середовище та великі можливості для розвитку і зменшується домінування одного з суб'єктів ринку енергетики.

Українська енергетична політика держави не стоїть осторонь від світових трендів на поліпшення енергетичної політики і намагається приймати активну участь у забезпеченні функціонування внутрішнього енергетичного ринку на основі збалансування інтересів суспільства, суб'єктів енергетичного ринку, споживачів енергетичних послуг та в умовах глобалізації енергетичних ринків, ставить амбітні цілі щодо впровадження сучасних механізмів державного регулювання, зокрема в важливому для енергетичної сфери - ринку природного газу.

Державне регулювання ринку природного газу в сучасних умовах являє собою систему заходів законодавчого, виконавчого і контролювального характеру, які здійснюються державними установами з метою досягнення балансу інтересів між державою, суб'єктами господарювання та споживачами природного газу, в умовах європейської інтеграції українського ринку природного газу та забезпечення енергетичної безпеки України.

Пріоритети державного регулювання ринку природного газу були визначені в 2014 році у зв'язку з курсом України на європейську інтеграцію, а

також виконання Угоди про асоціацію у різних галузях економіки, виникло питання забезпечення реалізації глави 11 Угоди про асоціацію «Питання, пов'язані з торгівлею енергоносіями». Зміст статей про асоціацію 272 «Транзит», 273 «Транспортування», 274 «Співробітництво у сфері використання інфраструктури», 278 «Взаємозв'язок з Договором про заснування Енергетичного Співтовариства» вимагає адекватного відображення в українському законодавстві, що регулює ринок природного газу та зокрема його транспортування [2]. Про це ж зазначали і Р. Крамар, М. Ковалів, С. Єсімов та Р. Скриньковський у праці «Особливості правового регулювання відносин у сфері транспортування нафти і газу магістральними трубопроводами» [68, с. 400].

У відповідності до статті 273 «Транспортування» Угоди про асоціацію, Україна має адаптувати своє законодавство, зокрема у сфері транспортування природного газу, як зазначено в Додатку XXVII до Угоди про асоціацію та Договору про заснування Енергетичного Співтовариства 2005 року [4, 3].

Також, важливе місце у формуванні та досягненні поставлених пріоритетів державного регулювання транспортування природного газу відіграє Енергетичної стратегії України на період до 2035 року (далі - Стратегія) [40]. Стратегія передбачає, що до 2025 року здебільшого буде завершено реформування енергетичного комплексу України, досягнуто першочергових цільових показників з безпеки та енергоефективності, забезпечено його інноваційне оновлення та інтеграцію з енергетичним сектором ЄС [41].

Аналізуючи Додаток XXVII до Угоди про асоціацію, Договору про заснування Енергетичного Співтовариства 2005 року та Енергетичну стратегію України на період до 2035 року були визначені основні цілі державного регулювання на ринку природного газу, зокрема транспортування природного газу: лібералізація ринку природного газу (запроваджує рівні права суб'єктів господарювання ринку природного газу на доступ до газотранспортних/газорозподільних систем та забезпечує невтручання держави у функціонування

ринку за винятком випадків, коли це є необхідним); прозорість ринку природного газу (забезпечує відкритість діяльності між державою, суб'єктами господарювання та споживачами на ринку природного газу, зокрема шляхом належного обґрунтування, повідомлення та прийняття регуляторних рішень, належного відображення інформації про господарську діяльність суб'єктів ринку, відкриті закупівлі та інше); ринкове тарифоутворення (дозволяє суб'єктам ринку природного газу покращити якість надаваних послуг, приносити адекватний дохід на задіяний капітал, покривати обґрунтовані операційні витрати та амортизаційні відрахування, сприяє своєчасній модернізації та розвитку мереж, в тому числі оператора газотранспортної системи); усунення вертикально-інтегрованих груп (відокремлення діяльності з транспортування, розподілу та зберігання природного газу на ринку природного газу, що дозволило створити незалежних операторів, зокрема оператора газотранспортної системи); незалежність державного регулятора (забезпечує професійну компетентність та незаангажованість при підготовці та прийнятті регуляторних рішень, що в свою чергу сприяє дотриманню міжнародним зобов'язанням України по впровадженню енергетичних реформ, захисту прав споживачів та створенню прозорого та відкритого ринку природного газу); імплементація законодавства ЄС (призводить до гармонізації нормативно-правових актів у регулюванні ринку природного газу з європейськими нормами та інтеграції української газової інфраструктури з сусідніми державами - членами Європейського Союзу, що має на меті стати єдиним європейським газовим ринком).

На сучасному етапі основною ціллю державного регулювання є забезпечення стабільності, належної якості та доступності природного газу, підтримання належного рівня безпеки транспортування та постачання природного газу в умовах перехідного періоду реформування ринку природного газу та недопущення додаткового соціального напруження в

суспільстві в умовах поширення коронавірусу COVID-19 і запровадження карантинних заходів.

2.2. Основні суб'єкти державного регулювання, їх повноваження та регуляторні інструменти.

Державне управління, регулювання та контроль ринку природного газу і зокрема транспортування здійснюється відповідними міністерствами та відомствами, органами державного нагляду і контролю та іншими спеціально уповноваженими на те державними органами, а також представницькими органами та органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства України.

Контроль у сфері природного газу спрямовується на забезпечення дотримання вимог чинного законодавства України органами державної виконавчої влади, представницькими органами та органами місцевого самоврядування, а також підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності та видів діяльності і громадянами.

У відповідності до положень Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [21] серед центральних органів державної виконавчої влади основне місце в державному управлінні ринку природного газу займає Кабінет Міністрів України, який здійснює державну політику на ринку природного газу і транспортуванні природного газу зокрема, вирішуючи питання про правові засади забезпечення потреб населення та суб'єктів господарювання в транспортуванні, розподілі, постачанню природного газу та забезпечення безпеки цієї діяльності для суспільства і навколишнього середовища.

Кабінет Міністрів України – вищий орган у системі виконавчої влади, який реалізує свої повноваження безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади.

Кабінет Міністрів України є одним з важливих суб'єктів у регулюванні відносин на ринку природного газу адже до його функцій, зокрема входить регулювання спеціальних обов'язків, які визначені у Законі України «Про ринок природного газу»[29].

Згідно з нормами положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносупільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу затвердженого постановою КМУ від 19 жовтня 2018 р. № 867 [38] на суб'єктів ринку природного газу покладаються спеціальні обов'язки для забезпечення загальносупільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу (далі - спеціальні обов'язки).

Враховуючи викладене, КМУ на ринку природного газу здійснюється регулювання спеціальних обов'язків, а саме: встановлення обсягів та умов виконання спеціальних обов'язків; визначення критеріїв вибору осіб, які виконують спеціальні обов'язки; обрання суб'єктів, на яких покладаються спеціальні обов'язки; визначення порядку компенсації втрат від здійснення спеціальних обов'язків; визначення порядку відкриття (закриття) та обслуговування рахунків із спеціальним режимом використання; обрання уповноважених банків, що обслуговують рахунки зі спеціальним режимом використання.

Варто зазначити, у КМУ наявна важлива функція щодо визначення порядку проведення конкурсу з визначення постачальника «останньої надії» та подальшого обрання постачальника «останньої надії» за результатами конкурсу строком на 3 роки.

Крім того КМУ затверджує прогнозний річний баланс надходження та розподілу природного газу в Україні, та наділений повноваженнями щодо регулювання природних монополій на ринку природного газу.

Варто зазначити, що КМУ 18.07.2017 схвалив Енергетичну стратегію України до 2035 року: «Безпека, енергоефективність,

конкурентоспроможність», в якій значна увага приділяється питанням розвитку ринку природного газу та подальші напрямки розвитку даного ринку [41].

Зокрема, важливим аспектом стратегії є перегляд державного регуляторного інструментарію та пріоритетів. Зокрема планується: відмова від формування цінової і тарифної політики за принципом «витрати плюс», перехід до стимулюючого регулювання тарифів та ринкових механізмів; удосконалення правового забезпечення, інституцій і технічної інфраструктури для розвитку ринку комунальних послуг; підтримка здорового конкурентного середовища, безперешкодного доступу до ринків і існуючої інфраструктури (окрім природних обмежень, а також виходячи з раціоналізації факторів енергетичної безпеки України); трансформація газотранспортної інфраструктури до європейської гнучкої системи безпеки постачань для України та країн Центральної Європи; запровадження системи стратегічного управління, в тому числі, на основі сценарного моделювання ринків.

В цілому, Стратегія містить комплексне та системне бачення розвитку газового ринку, цілі державного регулювання на період 2017-2035 років та план їх реалізації.

Крім КМУ також важливе місце в регулюванні ринку природного газу займає Міністерство енергетики України (далі - Міненерго) яке є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ. Міненерго є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує: формування та реалізує державну політику в нафтогазовому комплексі [37].

Міністерство енергетики України – головний орган у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики в нафтогазовому комплексі.

До основних функцій Міненерго на ринку природного газу належить, зокрема технічне регулювання. Міненерго встановлює перелік та порядок визначення розмірів нормативних виробничо-технологічних витрат природного

газу на технічні операції з видобування та підготовки до транспортування для суб'єктів господарювання, які видобули природний газ (у тому числі нафтовий (попутний) газ) та реалізували його суб'єкту ринку природного газу [37].

Крім цього, Міненерго затверджує технічні норми (згідно з Законом України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [30]) та стандарти безпеки, зокрема правила безпеки постачання природного газу (Наказ Міненерго від 02.11.2015 № 686 «Про затвердження Правил про безпеку постачання природного газу» [42]) та координує їх виконання.

В частині регулювання обсягів ринку природного газу Міненерго розробляє державні цільові програми диверсифікації джерел і шляхів постачання природного газу та в межах повноважень забезпечує організацію та проведення аукціонів з продажу газового конденсату та скрапленого газу. Яскравим прикладом даних повноважень є те, що на Міненерго покладені обов'язки щодо розроблення та затвердження Національного плану дій та здійснення його на випадок кризової ситуації.

У відповідності до пункту 1 статті 6 Закону України «Про ринок природного газу» [29] центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в нафтогазовому комплексі, розробляє та за погодженням з Регулятором затверджує Національний план дій, що є обов'язковим для виконання всіма суб'єктами ринку природного газу.

Отже, у Міненерго є широкий спектр повноважень та вплив на реалізацію та формування державної політики в енергетичному секторі, зокрема на ринку природного газу, що дозволяє забезпечувати надійність трубопровідних мереж та їх складових, безпеку постачання, стандарти якості природного газу та уникнення кризових ситуацій.

На думку Юхимець Р. С. [74 с. 10] важливими умовами досягнення відкритості ринку природного газу є ефективність вторинного законодавства та незалежність регулятора, який реалізує прозору та прогнозовану тарифну

політику, виконує функції контролю, моніторингу та вирішення конфліктних ситуацій.

Аналізуючи чинне законодавство України та роботи вітчизняних вчених ми прийшли до висновку, що найважливішим суб'єктом державного регулювання на ринку природного газу по обсягу повноважень та інструментів впливу є НКРЕКП.

НКРЕКП здійснює державне регулювання з метою досягнення балансу інтересів споживачів, суб'єктів господарювання, що провадять діяльність у сферах енергетики та комунальних послуг, і держави, забезпечення енергетичної безпеки, європейської інтеграції ринків електричної енергії та природного газу України [26].

Отже, Регулятор є державним колегіальним органом, метою діяльності якого є державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб'єктів господарювання у сферах транспортування, розподілу, зберігання (закачування, відбору), надання послуг установки LNG, постачання природного газу. Варто зазначити, що Регулятор є органом влади, що має найбільш широке коло повноважень у сфері регулювання ринку природного газу та досить різноманітний інструментарій.

Регулятор здійснює державне регулювання шляхом: нормативно-правового регулювання у випадках, коли відповідні повноваження надані Регулятору законом; ліцензування діяльності у сферах енергетики та комунальних послуг; формування цінової і тарифної політики у сферах енергетики та комунальних послуг та реалізації відповідної політики у випадках, коли такі повноваження надані Регулятору законом; державного контролю та застосування заходів впливу; використання інших засобів, передбачених законом [26].

Загальна компетентність Регулятора чітко відображається у положеннях частини 3 Закону України «Про ринок природного газу» [29], а саме до компетенції Регулятора на ринку природного газу належать, зокрема, видача

ліцензій на право провадження видів діяльності на ринку природного газу; прийняття рішення про сертифікацію операторів газотранспортних систем або відмову у сертифікації; затвердження та оприлюднення у встановленому порядку методології визначення тарифів на послуги транспортування природного газу для точок входу і точок виходу та встановлення (зміна) тарифів; встановлення плати за приєднання до газотранспортних і газорозподільних систем; затвердження кодексів газотранспортних систем, кодексу газорозподільних систем; затвердження правил балансування як частини кодексу відповідної газотранспортної системи; встановлення (зміна) тарифів на послуги транспортування природного газу транскордонними газопроводами; затвердження правил розподілу потужності та врегулювання перевантажень транскордонних газопроводів; моніторинг застосування та забезпечення дотримання методологій визначення тарифів та платежів; моніторинг стану врегулювання перевантажень газотранспортних систем; нагляд за дотриманням операторами газотранспортної системи, операторами газорозподільних систем вимог про відокремлення і незалежність, встановлених цим Законом; затвердження та моніторинг виконання планів розвитку газотранспортних та газорозподільних систем; моніторинг виконання функцій та обов'язків суб'єктами ринку природного газу щодо доступу до газотранспортних і газорозподільних систем; інші функції, передбачені законом.

Як вбачається з вищенаведених функцій та повноважень на ринку природного газу у НКРЕКП найбільший арсенал інструментів впливу на забезпечення інтересів держави, суб'єктів ринку природного газу та споживачів для досягнення вільної ринкової конкуренції, безпеки транспортування, розподілу та постачання природного газу, якісного надання послуг, захисту прав споживачів та справедливих тарифів.

Варто зазначити, що засідання Регулятора є основною формою його роботи як колегіального органу. Порядок організації роботи Регулятора,

зокрема проведення його засідань, визначається регламентом, що затверджується Регулятором, та підлягає оприлюдненню на його офіційному веб-сайті [26].

Рішення НКРЕКП приймаються на засіданнях, які проводяться у формі відкритих або закритих слухань. У разі розгляду питань, що мають важливе суспільне значення, засідання проводяться у формі відкритих слухань, в яких беруть участь представники суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на суміжних ринках, об'єднань споживачів і громадськості. Рішення, прийняті НКРЕКП, оформлюються постановами і розпорядженнями. Рішення НКРЕКП, прийняті у межах її повноважень, обов'язкові до виконання суб'єктами природних монополій. Рішення НКРЕКП можуть бути оскаржені в установленому законодавством порядку. Рішення НКРЕКП, які відповідно до закону є регуляторними актами (крім рішень щодо встановлення тарифів), розробляються, розглядаються, приймаються та оприлюднюються з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [29, 26, 18].

Однак рішення Регулятора можуть бути оскаржені в судовому порядку, але це не зупиняє їх дії. Особливої уваги в оскарженні рішень Регулятора суб'єктами господарювання ринку природного газу приділяється постановам НКРЕКП щодо відносин з транспортування природного газу. До переліку оскаржуваних постанов Регулятора відноситься постанова НКРЕКП від 30.09.2015 № 2497 з урахуванням змін, внесених постановою НКРЕКП від 24.11.2016 № 2016, яка була розглянута у справі № 826/3518/16 [57].

У липні 2018 року товариство з обмеженою відповідальністю ТОВ «Торгівельно-енергетична компанія «Ітера Україна» (далі - «ТЕК «Ітера Україна» звернулося до суду з позовом до НКРЕКП, третя особа Публічне акціонерне товариство «Укртрансгаз», про визнання нечинним пункту 8.2 Типового договору. В обґрунтування позову представник «ТЕК «Ітера

Україна» зазначав, що пункт 8.2 Типового договору з врахуванням змін, внесених постановою НКРЕКП від 24.11.2016 № 2016, прямо суперечить основним принципам і засадам нормативних актів вищої юридичної сили, є дискримінаційним, безпідставно позбавляє окремі категорії споживачів права замовляти потужність транспортування газу.

Розглянувши матеріали справи та вислухавши доводи представників сторін суд вирішив у задоволенні позову ТОВ «ТЕК «Ітера Україна» відмовити.

Аналізуючи дане судове рішення дійшов до висновку, що судом було повно та всебічно розглянуто матеріали справи, та винесено справедливе, чинне, законне рішення у зв'язку з наступним.

НКРЕКП при затвердженні постановою НКРЕКП від 24.11.2016 № 2016 про внесення змін до Типового договору було вчинені усі дії передбачені положеннями статті 9 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [30]. Критичної оцінки заслуговують доводи ТОВ «ТЕК «Ітера Україна», що пункт 8.2 Типового договору суперечить основним принципам і засадам нормативних актів вищої юридичної сили. Оскільки встановлення НКРЕКП правил розподілу потужності Типового договору узгоджується з нормами Закону України «Про ринок природного газу» та Кодексу ГТС, доводи ТОВ «ТЕК «Ітера Україна» є надуманими та такими що не відповідають дійсності.

Наступною судовою справою у оскарженні постанов Регулатора є справа № 826/8029/16 [58] де Товариство з обмеженою відповідальністю «Нафтогаз-Альянс» (далі – ТОВ «Нафтогаз-Альянс») звернулось з позовом до НКРЕКП, в якому просило суд: визнати незаконними та нечинними главу 2 розділу VIII, підпункт 6 пункту 1 глави 2 розділу X, абзац 3 пунктів 3 та 16 глави 2 розділу XI Кодексу ГТС, затвердженого Постановою від 30.09.2015р. № 2493 НКРЕКП [57].

За результатами розгляду справи судом було вирішено в задоволенні позову ТОВ «Нафтогаз-Альянс» відмовити повністю.

Правильність рішення суду першої інстанції та ухвалу апеляційного суду було підтверджено постановою Верховного суду Касаційного адміністративного суду, а саме «враховуючи вимоги статей 3, 19 та 33 Закону України «Про ринок природного газу» суди попередніх інстанцій цілком слушно критично оцінили доводи позивача, що фінансове забезпечення є додатковою підставою для відмови оператором газотранспортної системи в доступі замовника до газотранспортної системи, оскільки оператор газотранспортної системи має право вимагати від замовника підтвердження його платоспроможності, саме перед укладенням договору, при цьому, надання фінансового забезпечення замовником виникає вже після укладення договору, а отже, не є підставою для відмови в укладенні договору» [55].

Заслуговує уваги ще одна судова справа щодо дій НКРЕКП в частині прийнятих регуляторних актів, а саме справа № 826/10012/18 [59], за позовом Публічного акціонерного товариства «Укртрансгаз» (далі - ПАТ «Укртрансгаз») до НКРЕКП про визнання протиправною та скасувати постанову НКРЕКП «Про затвердження Змін до деяких постанов НКРЕКП щодо впровадження добового балансування на ринку природного газу та процедури розробки, подання і затвердження Плану розвитку газотранспортної системи на наступні 10 років» від 27.12.2017 № 1437. ПАТ «Укртрансгаз» зазначив, що при прийнятті оскаржуваної постанови НКРЕКП порушено процедуру розробки та прийняття змін до Кодексу ГТС та стверджував, що Регулятор при прийнятті спірної постанови порушив вимоги Конституції України та законів України, що призвело до прийняття непропорційного, непрозорого та дискримінаційного рішення.

Дослідивши вказану судову справу нами було зроблено висновок, що судом було правильно трактовано норми законодавства та прийнято рішення у задоволенні позову ПАТ «Укртрансгаз» відмовити, у зв'язку з наступним.

ПАТ «Укртрансгаз» було зазначено, що у НКРЕКП відсутні повноваження на внесення та затвердження змін до Кодексу ГТС, але це

твердження є хибним, адже у відповідності до законів України «Про ринок природного газу» та «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг», що саме Регулятор, наділений повноваженнями на розробку та затвердження Кодексу газотранспортних систем та внесення змін до нього.

Також, згідно с матеріалами справи спростовуються доводи позивача в частині порушення процедури затвердження змін до Кодексу ГТС, з огляду на те, що у відповідності до норм чинного законодавства НКРЕКП було оприлюднено проект оскаржуваної постанови з метою отримання зауважень, а також, були проведені засідання робочої групи за участю представників ПАТ «Укртрансгаз», які надавали такі зауваження та пропозиції.

Отже, суд правильно дійшов до висновку, що позовні вимоги ПАТ «Укртрансгаз» необґрунтовані та не відповідають дійсності, адже положення спірної постанови направлені на впровадження добового балансування на ринку природного газу, стимулювання постачальників самостійно врегульовувати власні небаланси, стимулювання розвитку оптового ринку газу, мета якого спрямована на збільшення привабливості українського газового ринку для західних енергетичних компаній та сприятиме швидкому інтегруванню до європейського газового ринку.

Варто звернути увагу ще на одну судову справу в оскарженні постанов НКРЕКП - справа № 826/6826/17 [60] за позовом НАК «Нафтогаз України» та ПАТ «Укртрансгаз» до НКРЕКП щодо визнання незаконною, нечинною, протиправною та скасування постанови НКРЕКП від 28 квітня 2017 року № 615 «Про затвердження Змін до постанови НКРЕКП від 30 вересня 2015 року № 2493» [49], у зв'язку із невідповідністю її положень нормам Цивільного кодексу України Господарського кодексу України, Закону України «Про ринок природного газу».

Аналізуючи вищевказані твердження НАК «Нафтогаз України» та ПАТ «Укртрансгаз» про невідповідність оскаржуваної постанови нормам

чинного законодавства, ми дійшли висновку, що дані позовні вимоги є безпідставними, оскільки оскаржувані норми мають спеціальний характер та не суперечать згаданим нормам законодавства.

Була критично оцінена позиція ПАТ «Укртрансгаз» та «НАК «Нафтогаз України» щодо відсутності механізму надання природного газу замовником послуг транспортування в рамках послуги балансування, адже Кодексом ГТС та існуючими договірними відносинами між оператором та замовником послуг транспортування передбачені способи та порядок врегулювання небалансу природного газу шляхом надання послуг балансування замовнику.

Враховуючи вищезначене, суд правильно прийшов до висновку, що оскаржувана постанова прийнята на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, тому позовні вимоги НАК «Нафтогаз України» та ПАТ «Укртрансгаз» є необґрунтованими і нормативно не підтверджуються [56].

Доволі цікавою є ще одна судова справа щодо дій НКЕКП в частині прийнятих постанов, а саме справа № 640/19051/19 [61] за позовом АТ «Укртрансгаз» до НКРЕКП про визнання протиправною та скасувати, з моменту прийняття, постанову НКРЕКП «Про затвердження Зміни до Кодексу газотранспортної системи» від 28.05.2019 № 844, якою викладено в новій редакції главу 2 розділу VIII Кодексу ГТС, в частині абзацу 35 Зміни до Кодексу ГТС такого змісту: «Оператор газотранспортної системи не має права встановлювати будь-які вимоги та критерії до банків, банківські гарантії яких будуть надані замовниками послуг транспортування в якості фінансового забезпечення».

Аналізуючи позовні вимоги АТ «Укртрансгаз» можна зробити висновок, що жоден з актів, на які посилався АТ «Укртрансгаз» в процесі розгляду справи не містить будь-яких обмежень на встановлення обмежень, критеріїв чи вимог до банків, якими надається гарантія.

Аналізуючи Закон України «Про Національний банк України» [25] автор прийшов до висновку, що судом було правильно зазначено, що встановлення вимог та обмежень до діяльності банків входить виключно до сфери повноважень та компетенції НБУ, і не може бути встановлено іншим органом, у тому числі НКРЕКП або АТ «Укртрансгаз». На підставі вищезазначеного судом було правильно тлумачено чине законодавство та прийнято рішення про відмову позовних вимог АТ «Укртрансгаз».

Дане судове рішення є логічним та прогнозованим, адже АТ «Укртрансгаз» в позовних вимогах не було наведено жодних посилань на порушення порядку прийняття оскаржуваного акту та його публікації, а тому дані позовні вимоги не могли слугувати достатньою підставою для задоволення та винесення рішення на користь АТ «Укртрансгаз».

Отже, підсумовуючі вищезазначені судові справи можна зробити висновок, що в усіх вищевказаних справах основним доводом позовних вимог суб'єктів господарювання ринку природного газу, які звернулись до суду з метою оскарження прийнятих постанов НКРЕКП, було саме те, що оскаржувані постанови НКРЕКП були прийняті з порушенням процедури прийняття. Це вказує на те, що претензії суб'єктів ринку природного газу, які звернулись до суду, націлені саме до процедури прийняття відповідних постанов, а не до суті цих регуляторних актів. У зв'язку з тим, що усі наведені рішення у справах щодо правового регулювання транспортування природного газу були виграні НКРЕКП, можна зробити висновок, що НКРЕКП діє незалежно, у спосіб та у межах повноважень і враховує інтереси усіх сторін ринку природного газу.

2.3. Об'єкти державного регулювання транспортування природного газу.

Цілком очевидним є той факт, що державне регулювання ринку природного газу та зокрема транспортування природного газу є важливим

елементом безпеки країни, а тому не менш важливим є визначення об'єктів державного регулювання транспортування природного газу.

Основним об'єктом державного регулювання транспортування природного газу є сама газотранспортна система та її складові. Саме тому важливим аспектом є визначення правових, технічних та організаційних засад в функціонуванні газотранспортної системи України. Згідно з положеннями пункту 1 глави 1 розділу II Кодексу ГТС [49], до складу газотранспортної системи у межах балансової приналежності оператора газотранспортної системи входять: газопроводи з відводами та лупінгами від місця видобутку чи підземного зберігання газу до місця його розподілення з перекривною арматурою, переходами через природні і штучні перешкоди; компресорні станції; газорозподільні станції; установки підготовки газу; установки протикорозійного захисту; газовимірювальні станції (ГВС), газовимірювальні пункти і газовимірювальні блоки на лінійній частині магістрального газопроводу; міжгазопровідні пункти редукування газу; протипожежні засоби, протиерозійні і захисні споруди газопроводів; інші об'єкти газотранспортної системи.

У відповідності до положень глави 1 розділу V Кодексу ГТС [49] оператор газотранспортної системи на виключних засадах відповідає за надійну та безпечну експлуатацію, підтримання в належному стані та розвиток, включаючи нове будівництво та реконструкцію газотранспортної системи, з метою задоволення очікуваного попиту суб'єктів ринку природного газу на послуги із транспортування природного газу, враховуючи розвиток ринку природного газу. Оператор газотранспортної системи для забезпечення надійної та безпечної експлуатації газотранспортної системи: забезпечує запобіжні заходи безаварійної експлуатації газотранспортної системи, а саме комплекс робіт, що виконується на підставі результатів технічного огляду або технічного обстеження (діагностування) газотранспортної системи з метою забезпечення її подальшої безаварійної експлуатації шляхом проведення

технічного обслуговування, поточного або капітального ремонтів; здійснює заходи фізичного балансування; обмежує надходження природного газу до газотранспортної системи у випадках, визначених Законом України «Про ринок природного газу», Національним планом дій, правилами про безпеку постачання природного газу; розробляє та впроваджує плани локалізації та ліквідації аварій; провадить оцінку технічного стану газотранспортної системи та за її результатами готує інвестиційні плани і плани ремонту газотранспортної системи; розробляє та впроваджує правила технічної експлуатації газотранспортної системи, які зокрема повинні містити вимоги до: лінійної частини магістральних газопроводів; компресорних станцій; газорозподільних станцій; газовимірювальних станцій та пунктів виміру витрат газу; організації експлуатації газотранспортної системи; діагностування; будівель та споруд, які належать до газової інфраструктури, та інше.

Враховуючи викладене, оператор газотранспортної системи здійснює повний контроль над газотранспортною системою, відповідає за її надійність, розвиток, реконструкцію та нове будівництво з метою забезпечення попиту на ринку природного газу, виконання міжнародних зобов'язань по транзиті природного газу з Росії до країн Європи.

Крім того, стратегічне значення даного об'єкту для держави підтверджується постановою КМУ від 16.11.2002 № 1747 «Про затвердження Правил охорони магістральних трубопроводів», яка встановлює умови забезпечення охорони об'єктів магістральних трубопроводів від пошкоджень і руйнувань внаслідок несанкціонованого доступу, охорони довкілля, а також безпечної життєдіяльності населення на прилеглих до магістральних трубопроводів територіях [39].

Варто виокремити ще один об'єкт у державному регулюванні транспортування природного газу, а саме тарифи на транспортування природного газу та інші платежі, пов'язані з доступом або приєднанням до газотранспортної системи.

Визначення тарифів на послуги транспортування природного газу та інших платежів, пов'язаних з доступом або приєднанням до газотранспортної системи відноситься до повноважень НКРЕКП, що передбачено Законом України «Про ринок природного газу» [29] та Законом України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг» [26].

Даний об'єкт регулювання є надважливим для держави адже прозоре, економічно обґрунтоване та незалежне встановлення тарифів є гарантією економічної безпеки країни та важливим інструментом у політичній діяльності країни.

Важливість вказаного об'єкту для країни було доказано підписанням угоду про продовження транзиту природного газу територією України до 2024 року між НАК «Нафтогаз України», Оператора ГТС України та ПАТ «Газпром». Позитивність підписаної угоди про транзит природного газу територією України до 2024 року відзначив виконавчий директор НАК «Нафтогаз України» Юрій Вітренко: «Про що домовилися. 3 мільярди доларів «живими грошима» до кінця цього року, таким чином у повній мірі буде виконано рішення Стокгольмського арбітражу за транзитною справою. Тут повна перемога. Транзит буде продовжено. Визначені транзитні потужності на 5 років, за які «Газпром» гарантовано має заплатити» [64].

Підписання вказаної угоди було б неможливим без постанови НКРЕКП від 24.12.2019 № 3013 «Про встановлення тарифів для ТОВ «Оператор ГТС України» на послуги транспортування природного газу для точок входу і точок виходу на регуляторний період 2020 – 2024 роки» [43].

Отже, тарифи на послуги транспортування природного газу є важливим об'єктом державного регулювання, адже забезпечують економічну стабільність держави, забезпечують відкритість ринку природного газу та призводять до економічно обґрунтованої ціни на природний газ для населення та інших споживачів природного газу.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

В результаті дослідження, виконаного на основі аналізу чинного законодавства України та практики його застосування, теоретичного осмислення ряду наукових праць та міжнародних правових актів, сформульовано ряд висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення правового регулювання транспортування природного газу. Основні з них такі:

1. Трубопровідний транспорт є важливою та унікальною складовою транспортної системи України, адже трубопровідний транспорт є стратегічним енергозабезпечуючим об'єктом, що й визначає його особливе місце в системі. Крім того, саме трубопровідний транспорт виконує функцію з транспортування природного газу магістральними та промисловими трубопроводами. За своїм змістом та правовою природою транспортування природного газу магістральними та промисловими трубопроводами є частиною транспортного права. Варто зазначити, що транспортування природного газу магістральними трубопроводами законодавець виділяє як природну монополію, що й підтверджує особливий статус трубопровідного транспорту.

Цивільні правовідносини з транспортування природного газу є різновидом зобов'язальних договірних відносин з надання транспортних послуг. Зміст зазначених правовідносин (права і обов'язки сторін) і правовий статус їх учасників визначається головним чином особливими властивостями природного газу як різновиду природних ресурсів (корисної копалини) та об'єктивною необхідністю державного регулювання окресленої сфери господарської діяльності. При цьому об'єктом зазначених договірних правовідносин є саме транспортна послуга, яка споживається під час провадження відповідного виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню.

Система правових норм, що регулюють цивільні відносини з транспортування природного газу, охоплює як загальні положення зобов'язального і договірної права, так і закріплені спеціальним законодавством норми щодо визначення порядку укладення, змісту і способів виконання конкретного підвиду договорів. Натомість охоронні відносини, пов'язані з порушенням договірних зобов'язань з транспортування природного газу, або із заподіянням їх сторонами позадоговірної шкоди третім особам, регулюються загальними положеннями про правові наслідки порушення зобов'язань або про відшкодування майнової та моральної шкоди (зокрема шкоди, заподіяної джерелом підвищеної небезпеки).

2. Україна на шляху до Європейської інтеграції та на підставі Угоди про асоціацію здійснила дуже важливий крок у сфері транспортування природного газу, а саме було здійснено відокремлення операцій з транспортування газу від діяльності з виробництва, зберігання, а також постачання природного газу за моделлю ISO та створено незалежного оператора газотранспортної системи України (ТОВ «Оператор ГТС України»). Проте, створення незалежного оператора газотранспортної системи у 2020 році приймалось у дуже стислі терміни, адже зумовлювалось підписанням угоди про продовження транзиту російського природного газу територією України до 2024 року. У зв'язку з тим, що рішення щодо відокремлення газотранспортної системи від інших видів діяльності на ринку природного газу затягувалось на підготовчій стадії це призвело до того, що сучасна нормативно-правова база у сфері транспортування природного газу потребує додаткових змін та вдосконалення до правил Енергетичного Співтовариства для можливої інтеграції в єдиний енергетичний ринок Європейського Союзу.

3. Правове регулювання транспортування природного газу, що закріплено в Законах України: «Про ринок природного газу», «Про нафту і газ», «Про природні монополії», «Про трубопровідний транспорт», «Про ліцензування видів господарської діяльності», встановлює пріоритетні напрямки правового

забезпечення транспортування природного газу, а саме: розвиток лібералізованого та конкурентного ринку природного газу, зокрема, шляхом забезпечення рівних прав на доступ до газотранспортних/газорозподільних систем; невтручання держави у функціонування ринку природного газу, зокрема транспортування природного газу; встановлення на українському ринку природного газу та транспортування європейські норми та правила; створення сучасних правил безпеки транспортування природного газу; імплементація газових Регламентів та Директив Європейського Союзу.

4. Розвиток національного ринку природного газу та зокрема транспортування спрямований на ефективну міжнародну співпрацю, інтеграцію у єдиний газовий ринок, запровадження єдиних норм та стандартів, створення конкуренції, рівних прав суб'єктів господарювання, та посилення захисту прав споживачів. Основними напрямками діяльності на шляху до інтеграції є: гармонізація національного законодавства відповідно до Європейських правових стандартів; виконання європейських Регламентів та Директив, а також впровадження нормотворчої діяльності міжнародних організацій, які визначають пріоритети, орієнтири, а часом і рамки для розвитку національного законодавства в сфері транспортування природного газу; уніфікування норм з правового регулювання транспортування природного газу та ринку природного газу в цілому до перевірених на практиці європейських норм та стандартів; інтеграція в європейські структури та організації на засадах рівноправності, економічної доцільності та збереження газового суверенітету;

5. Правове регулювання транспортування природного газу можна визначити як систему ефективних правових дій спрямованих на упорядкування транспортних цивільних відносин з метою забезпечення суспільних та державних інтересів та функціонування транспортної системи в цілому, яка реалізується за допомогою дій суб'єктів цивільного права, міжнародного досвіду та за підтримки органів державної влади.

6. Пріоритетами державного регулювання у сфері транспортування природного газу є забезпечення доступності та високої якості послуг за ринково сформованими тарифами з урахуванням дотримання принципів безпеки, надійності, прозорості, відкритості та ліквідності даного виду діяльності. Запровадження міжнародного досвіду та інституційного середовища на внутрішньому ринку природного газу продемонструвало, що встановлення тарифів, ліцензування, правил, норм та типових договорів з суб'єктами господарювання є дієвими засобами реалізації державної політики.

7. Державне регулювання на ринку природного газу та зокрема транспортування визначається узгодженою діяльністю органів державної влади. Забезпечення проведення державної політики на ринку природного газу покладено на Кабінет Міністрів України, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері постачання природного газу, захист прав і свобод споживачів, регулювання спеціальних обов'язків, захист вразливих верств населення, розробляє, затверджує енергетичну стратегію держави.

Формування та реалізацію державної політики в нафтогазовому комплексі забезпечує Міністерство енергетики України, основною діяльністю якого є безпека постачання, розподілу, транспортування природного газу, встановлення технічних вимог та правил безпеки.

Здійснення державного регулювання на ринку природного газу та забезпечення реалізації основних векторів розвитку на ринку природного газу, як складової енергетичної безпеки здійснюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг.

8. При прийнятті нових нормативних актів щодо регулювання відносин у сфері транспортування природного газу, у суб'єктів регулюючого середовища, найчастіше, виникає непорозуміння, в результаті чого вони звертаються до суду щодо оскарження прийнятих актів.

Більшість справ щодо оскарження нормативних актів, які регулюють транспортування природного газу та ринок природного газу в цілому,

вирішуються на користь регулятора, що є підтвердженням забезпечення незалежного та справедливого регулюючого середовища та доказом законності прийнятих нормативних актів, адже суди при вирішенні судових справ повинні повно та всебічно з'ясувати дійсні обставини справи, даючи належну оцінку доказам та приймати законне й обґрунтоване рішення.

Враховуючи результати проведеного дослідження та з метою удосконалення чинного законодавства України, вважаю за доцільне подати такі **пропозиції** щодо зміни законодавства:

- пункт 1 глави 4 розділу IV Кодексу газотранспортної системи доповнити підпунктом 6 такого змісту: «інформацію щодо стану фінансових розрахунків перед оператором газотранспортної системи»;
- доповнити ч. 2 ст. 32 Закону України від 09.04.2015 № 329-VIII «Про ринок природного газу» новими абзацами 2 і 3 такого змісту: «Типовий договір транспортування природного газу є публічним договором. Умови договору транспортування природного газу, що суперечать умовам типового договору, нормам цього Закону або положенням Кодексу газотранспортної системи, є нікчемними»;
- впровадити електронний документообіг для замовників послуг транспортування природного газу на інформаційній платформі оператора газотранспортної системи в частині вирішення проблеми підписання електронного цифрового підпису номінацій та алокацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 245к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2580>. (дата звернення: 10.06.2020 року).
2. Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода від 16.09.2014 року № 1678-VII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/sp:max100. (дата звернення 01.06.2020 року).
3. Про заснування Енергетичного Співтовариства: Договір від 25.10.2005 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_926. (дата звернення 01.06.2020 року).
4. Співробітництво у сфері енергетики, включаючи ядерну енергетику: Додаток XXVII до Глави 1 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16.09.2014 року № 1678-VII. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/xxvii-do-glavi-1.pdf>. (дата звернення 15.06.2020 року).
5. Внесення змін до Додатку I Регламенту (ЄС) № 715/2009 Європейського Парламенту та Ради щодо умов доступу до газотранспортних систем: Рішення Комісії від 24.08.2012 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_012-12#Text. (дата звернення 22.07.2020 року).
6. Мережевий кодекс щодо правил взаємодії та обміну даними від 30.04.2015 року: Регламент Комісії (ЄС) 703/2015. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-15#Text. (дата звернення 22.07.2020 року).
7. Про єдині правила для внутрішнього ринку природного газу: Директива 98/30/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу

від 22.06.1998 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_499#Text.
(дата звернення 21.07.2020 року).

8. Про спільні правила внутрішнього ринку природного газу: Директива 2009/73/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 13.07.2009 року. URL : <http://enref.org/wp-content/uploads/2015/01/checked-dir-2009-73-ua.pdf>. (дата звернення 11.06.2020 року).

9. Про умови доступу до мереж транспортування природного газу: Регламент 715/2009 Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 13.07.2009 року. URL : <http://enref.org/docs/rehlaement-es-715-2009-pro-umovu-dostupu-do-merezh-transportuvannya-pryrodnoho-hazu/>. (дата звернення 21.07.2020 року).

10. Стосовно спільних правил для внутрішнього ринку природного газу, яка скасовує Директиву 98/30/ЄС: Директива 2003/55/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу від 26.06.2003 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_380#Text. (дата звернення 21.07.2020 року).

11. Регламент Комісії (ЄС) яким запроваджується мережевий кодекс балансування газу в транспортних мережах від 26.03.2014 року № 312/2014. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-14. (дата звернення 22.07.2020 року).

12. Регламент Комісії (ЄС) 2017/459 яким запроваджується мережевий кодекс щодо механізмів розподілу потужності в газотранспортних системах та яким скасовується Регламент (ЄС) № 984/2013 від 16.03.2017. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-17#Text. (дата звернення 19.07.2020 року).

13. Регламент Комісії (ЄС) 2017/460 яким затверджується мережевий кодекс гармонізованих структур тарифів на послуги транспортування газу

від 16.03.2017. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_006-17. (дата звернення 17.07.2020 року).

14. Регламент Комісії (ЄС) 2017/460 яким затверджується мережевий кодекс гармонізованих структур тарифів на послуги транспортування газу від 13.03.2015 року URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_006-17#Text. (дата звернення 17.07.2020 року).

15. Земельний кодекс України від 25.10.2001 року № 2768-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>. (дата звернення 17.07.2020 року).

16. Кодекс України про надра від 27.07.1994 року № 132/94-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 17.07.2020 року).

17. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення 22.07.2020 року).

18. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закону України від 21.09.2003 року № 1540-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>. (дата звернення 22.07.2020 року).

19. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 року № 236/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 19.07.2020 року).

20. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 року 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>. (дата звернення 19.07.2020 року).

21. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.01.2014 року № 794-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>. (дата звернення 22.07.2020 року).

22. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 року 222-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>. (дата звернення 22.07.2020 року).
23. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 року № 1906-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>. (дата звернення 29.09.2020 року).
24. Про нафту і газ: Закон України від 12.07.2001 року № 2665-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2665-14>. (дата звернення 01.06.2020 року).
25. Про Національний банк України: Закону України від 20.05.1999 року № 679-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>. (дата звернення 18.08.2020 року).
26. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Закону України від 22.09.2016 року № 1540-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-19>. (дата звернення 10.06.2020 року).
27. Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 року № 1682-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14#Text>. (дата звернення 01.06.2020 року).
28. Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства: Закон України від 15.12.2010 року № 2787-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2787-17>. (дата звернення 01.06.2020 року).
29. Про ринок природного газу: Закон України від 09.04.2015 року № 329-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19>. (дата звернення 01.06.2020 року).
30. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закону України від 15.01.2015 року № 124-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text>. Дата звернення 19.07.2020 року.

31. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 року № 232/94-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 01.06.2020 року).

32. Про трубопровідний транспорт: Закон України від 15.05.1996 року № 192/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192/96-%D0%B2%D1%80#Text>. (дата звернення 01.06.2020 року).

33. Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг: Указ Президента України від 10.09.2014 року № 715/2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/715/2014#Text>. (дата звернення 18.08.2020 року).

34. Про відокремлення діяльності з транспортування природного газу та забезпечення діяльності оператора газотранспортної системи: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 № 840. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840-2019-%D0%BF>. (дата звернення 10.06.2020 року).

35. Про відокремлення діяльності з транспортування та зберігання (закачування, відбору) природного газу: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.07.2016 р. № 496. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2016-%D0%BF#Text>. (дата звернення 19.07.2020 року).

36. Про внесення змін до плану реструктуризації публічного акціонерного товариства «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» з метою відокремлення діяльності з транспортування та зберігання (закачування, відбору) природного газу: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.11.2016 р. № 800. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2016-%D0%BF#Text>. (дата звернення 19.07.2020 року).

37. Про затвердження Положення про Міністерство енергетики України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2020 р. № 507. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення 19.07.2020 року).

38. Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на суб'єктів ринку природного газу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку природного газу: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.10.2018 р. № 867. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2018-%D0%BF#Text>. (дата звернення 22.07.2020 року).

39. Про затвердження Правил охорони магістральних трубопроводів: Постанова Кабінету Міністрів України 16.11.2002 р. N 1747. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1747-2002-%D0%BF#Text>. (дата звернення 22.07.2020 року).

40. Енергетична Стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р. URL : https://mer.gov.ua/files/images/news_2020/21012020/83.pdf. (дата звернення 22.07.2020 року).

41. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 р. № 605-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text>. (дата звернення 22.07.2020 року).

42. Про затвердження Правил про безпеку постачання природного газу: Наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості України від 02.11.2015 № 686 зареєстровану в Міністерстві юстиції України 30.11.2015 р. за № 1489/27934. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1489-15#Text>. (дата звернення 22.07.2020 року).

43. Про встановлення тарифів для ТОВ «ОПЕРАТОР ГТС УКРАЇНИ» на послуги транспортування природного газу для точок входу і точок виходу на

регуляторний період 2020 – 2024 роки: Постанова НКРЕКП від 24.12.2019 № 3013. URL : <https://www.nerc.gov.ua/index.php?id=48031>. (дата звернення 29.07.2020 року).

44. Про затвердження Змін до деяких постанов НКРЕКП щодо впровадження добового балансування на ринку природного газу та процедури розробки, подання і затвердження Плану розвитку газотранспортної системи на наступні 10 років: Постанова НКРЕКП від 27.12.2017 № 1437. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1437874-17>. (дата звернення 15.06.2020 року).

45. Про затвердження Змін до деяких постанов НКРЕКП: Постанова НКРЕКП від 12.04.2019 року № 558. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0558874-19>. (дата звернення 29.07.2020 року).

46. Про затвердження Змін до Типового договору транспортування природного газу: Постанова НКРЕКП від 24.11.2016 № 2016. URL : <http://www.nerc.gov.ua/index.php?id=22570>. (дата звернення 29.07.2020 року).

47. Про затвердження Кодексу газорозподільних систем: Постанова НКРЕКП від 30.09.2015 № 2494 зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 06.11.2015 за № 1379/ 27824. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1379-15#Text>. (дата звернення 10.06.2020 року).

48. Про затвердження Кодексу газосховищ та критеріїв, згідно з якими до певного газосховища застосовується режим договірному доступу або режим регульованого доступу: Постанова НКРЕКП від 30.09.2015 № 2495 зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 06 листопада 2015 за № 1380/27825. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1380-15#Text>. (дата звернення 19.06.2020 року).

49. Про затвердження Кодексу газотранспортної системи: Постанова НКРЕКП від 30 вересня 2015 року № 2493 зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 06.11.2015 за № 1378/27823. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1378-15>. (дата звернення 01.06.2020 року).

50. Про затвердження Методики визначення та розрахунку тарифів на послуги транспортування природного газу для точок входу і точок виходу на основі багаторічного стимулюючого регулювання: Постанова НКРЕКП від 30.09.2015 № 2571 зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 06.11.2015 за № 1388/27833. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1388-15#n12>. (дата звернення 29.07.2020 року).

51. Про затвердження Типового договору транспортування природного газу: Постанова НКРЕКП від 30.09.2015 № 2497 зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 06.11.2015 за № 1383/27828. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1383-15#Text>. (дата звернення 20.07.2020 року).

52. Про прийняття Остаточного рішення про сертифікацію оператора газотранспортної системи: Постанова НКРЕКП від 24.12.2019 № 3010. URL : <https://www.nerc.gov.ua/?id=47869>. (дата звернення 10.06.2020 року).

53. Про транспозицію положень актів Європейського Союзу та Енергетичного Співтовариства на ринку природного газу України: Постанова НКРЕКП від 29.11.2019 року № 2586. URL : <https://www.nerc.gov.ua/web/printable.php?id=46355&lang=UA>. (дата звернення 19.07.2020 року).

54. Про затвердження Плану діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, на 2021 бюджетний рік та два бюджетні періоди, що настають за плановим (2022 – 2023 роки): Наказ НКРЕКП від 10.06.2020 № 20. URL : <http://www.nerc.gov.ua/?id=53026>. (дата звернення 19.07.2020 року).

55. Постанова Верховного суду Касаційного адміністративного суду від 24.12.2019 № 826/8029/16 URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86595070>. (дата звернення 29.07.2020 року).

56. Постанова Київського Апеляційного адміністративного суду від 10.04.2018 року № 826/6826/17 URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73377169>. (дата звернення 29.07.2020 року).

57. Рішення Окружного Адміністративного суду міста Києва від 10.07.2018 № 826/3518/16 URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75485154>. (дата звернення 29.07.2020 року).

58. Рішення Окружного Адміністративного суду міста Києва від 22.09.2016 № 826/8029/16 URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/61527752>. (дата звернення 29.07.2020 року).

59. Рішення Окружного Адміністративного суду міста Києва від 07.08.2019 № 826/10012/18 URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83681233>. (дата звернення 29.07.2020 року).

60. Рішення Окружного Адміністративного суду міста Києва від 30.01.2019 № 826/6826/17 URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71934717>. (дата звернення 29.07.2020 року).

61. Рішення Окружного Адміністративного суду міста Києва від 07.02.2020 № 640/19051/19 URL : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87650209>. (дата звернення 29.07.2020 року).

62. Аль-Дандал Р. С. Рациональні режими експлуатації магістральних нафтопродуктопроводів з використанням протитурбулентних присадок: дисертація на здобуття наукового ступеня канд. тех. наук за спеціальністю 05.15.13. Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. Івано-Франківськ. 2016. 141 с.

63. Брич В. Я., Артемчук Т. О. Проблеми та напрямки трансформації підприємств енергетики. Бізнес Інформ. 2016. № 4. С.156-161.

64. Вітренко Ю. Ю. про газову угоду з РФ: складний для всіх сторін компроміс. Українська правда, опубліковано 22.12.2020 URL : <https://www.epravda.com.ua/news/2019/12/22/655187/>. (дата звернення 29.07.2020 року).
65. Загній О. Г. Третій енергетичний пакет ЄС, його вплив на реформування газотранспортної системи України: Формування ринкових відносин в Україні. 2015. № 11 (174). С. 17-20.
66. Кобалев А. В. Нафтогаз, Оператор ГТС України та Газпром підписали пакет угод для забезпечення транзиту російського газу на найближчі п'ять років URL : <https://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/3C11125FB9AFE3CC22584E00077E091?OpenDocument&year=2019&month=12&nt=%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8&>. (дата звернення 29.07.2020 року).
67. Коротя М. нормативно-правове регулювання діяльності газорозподільних та газотранспортних підприємств в регіонах України: Розділ IV Регіональна економіка та економіка природокористування. 2019. Луцьк. С. 90-98.
68. Крамар Р., Ковалів М., Єсімов С., Скриньковський Р. Особливості правового регулювання відносин у сфері транспортування нафти і газу магістральними трубопроводами: Траекторія Науки = Path of Science. 2018. Vol. 4. № 2. S. 4001-4010.
69. Лукасевич-Крутник І. С. Договірні зобов'язання з надання транспортних послуг у цивільному праві: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня д. ю. н. за спеціальністю 12.00.03. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. Тернопіль. 2019. 43 с.
70. Макогон С. Л. Оператор ГТС України став членом-спостерігачем в ENTSOG: новини ТОВ «Оператор ГТС України». Офіційний веб-сайт ТОВ «Оператор ГТС України», опубліковано 03.04.2020 URL :

<https://tsoua.com/news/operator-gts-ukrayiny-stav-chlenom-sposterigachem-v-entsog/>. (дата звернення 29.07.2020 року).

71. Мирошниченко А. С. Створення енергетичного союзу ЄС: перспективи для ринку газу України: Вісник ХДУ Серія Економічні науки Том 1 № 29. 2018. С. 56-60.

72. Перебийніс В. Розподіл видів діяльності на газовому ринку України: перспективи незалежності оператора ГТС. Київ: Міжнародний центр перспективних досліджень. 2015. 11 с.

73. Таш'ян Р. І. Механізм цивільно-правового регулювання транспортних відносин: Університетські наукові записки. 2016. Харків. № 57. С. 101-109.

74. Юхимець Р. С. Регулювання ринкових відносин у сфері транспортування природного газу: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. тех. наук за спеціальністю 08.00.03. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». Київ. 2018. 23 с.

75. Natural gas consumption in the European Union from 1998 to 2019. Statista Logo website URL : <https://www.statista.com/statistics/265406/natural-gas-consumption-in-the-eu-in-cubic-meters/>.(дата звернення 29.07.2020 року).

76. Third energy package. Official website of European Commission [Електронний ресурс]. URL : https://ec.europa.eu/energy/topics/markets-and-consumers/market-legislation/third-energy-package_en. (дата звернення 29.07.2020 року).

77. Questions and Answers on the third legislative package for an internal EU gas and electricity market. Official website of European Commission URL : https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/de/memo_11_125.

78. Gas Regulation in the European Union: Norton Rose Fulbright - Christian Filippitsch and Max Seuster. Lexology website URL : <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=9c03e0a4-7ee7-47a3-8244-7e2cdbec188>. (дата звернення 29.07.2020 року).